

Analyshjälp diktamen / rättstavning

För att eleven skall veta hur ordet stavas delar hen upp ordet i ljud, där stavningen initialt oftast blir som ordet låter (fonologisk stavning). Problem kan uppstå när ord inte stavas ljudenligt, sk ljudstridig stavning. Även ord som är svåra att segmentera (dela upp i fonem) blir ofta svåra att stava korrekt. Långa ord och ord med konsonantkluster är också ofta svårare att stava rätt.

En svårighet som eleverna möter i samband med konsonantkluster är "gömda r", så kallade supradentaler, där r-ljudet inlemmas med nästföljande ljud och därför är svårt att uppfatta. Supradentaler bildas med /r/ i kombination med /l/, /s/, /n/, /d/ och /t/. Vanligtvis har eleverna inte så stora problem med att läsa orden utan problem uppstår i samband med stavningen. Det finns dialektala skillnader i uttalet av dessa ord, men stavningen är densamma.

De flesta elever har svårt för att lära sig stava med dubbeltecknad konsonant. Däremot är det inte lika komplicerat att läsa ord med dubbla konsonanter. Vid läsning av text tar eleven hjälp av kontexten när det uttalar ordet.

- Kort vokal följt av ett konsonantljud i betonad stavelse anges med dubbeltecknad konsonant, tex hall.
Om det efter en kort vokal kommer två *olika* konsonantljud skriver man en av varje konsonant, tex mask. Undantaget är dock om den 2:a av de olika konsonanterna efter den korta vokalen är /l/, /n/ eller /r/ för då ska den 1:a konsonanten dubbeltecknas, tex. äpple, öppna, siffra.
- Lång vokal följt av ett konsonantljud i betonad stavelse anges med enkeltecknad konsonant, tex hal.

Fyra grupper av ljudstridigt stavade ord: ng-, tje-, sje- och j-ljudet.

TJE-LJUDET stavas olika beroende av vilken vokal som kommer efter enligt följande:

- Om vokalen är mjuk (e, i, y, ä, ö) är huvudregeln att tje-ljudet stavas med /k/, tex keramik, kikare, kylig, kärlek, köra.
- Om vokalen är hård (a, o, u, å) är huvudregeln att tje-ljudet skrivs med /tj/, tex tjata, tjock, tjugig, Tjåmotis.

Vissa undantag finns. Exempelvis kan ordet "kör" uttalas med såväl k-ljud som tje-ljud beroende på betydelsen; "Jag kör en bil" och "Jag sjunger i en kör".

NG-LJUDET kan stavas oftast med /ng/, men även /n/ och /g/ förekommer:

- /ng/ är den vanligaste stavningen, tex sång, hungrig, hänga
- /n/ före /k/, tex hink, bank, stinka
- /g/ före /n/, tex lugn, vagn, regnar

SJE-LJUDET har en relativt regelbunden stavning, men här finns även många undantag. Eleverna har vanligtvis inte några svårigheter med att läsa orden, däremot kan det vara problematiskt att lära sig att stava dem.

- Ord med sje-ljud stavas med /sk/ när den efterföljande vokalen är mjuk, tex sked, skiva, skylt, skärm, skön.
- Om efterföljande vokal är hård skrivs sje-ljudet med /sj/, tex sjal, sjok, sjuk, sjåpig.

Även ord som skrivs med /skj/, /stj/, /ch/ samt /sch/ uttalas med sje-ljud och stavningen måste aktivt läras in.

J-LJUDET kan skrivas med j, g, gj, lj, dj eller hj. Det vanligaste är /j/ eller /g/. I likhet med andra ljudstridigt stavade ord brukar eleverna vanligtvis inte ha några svårigheter med att läsa orden, medan stavningen kan vara problematisk och måste läras in.

Diktamen 1 (DIK1)

I deltest **Diktamen 1** testas främst ljudenligt stavade ord i olika svårighetsnivåer och endast vissa stavningsregler sätts på prov. Som underlag i din analys så har vi delat in orden i olika grupper – notera att ett och samma ord ibland kan ingå i flera olika grupper av svårigheter:

- Ljudenligt stavade ord: 1-5
- Ljudenligt stavade ord med konsonantkluser: 6, 8, 10, 12, 14
- Dubbeltecknade ord: 7, 9, 11, 13, 15
- Prickar och ringar: 2, 5, 8, 10, 14
- E eller Ä: 3, 8
- O eller Å: 5, 8
- B eller D: 3, 6, 8, 12, 14
- Ändelser: 5, 6, 9, 14, 15
- Supradentaler: 10

DIK1 består av följande meningar och ord:

1. Kattungen var <u>söt</u> .	SÖT (ö)
2. Hon fick ont i sin <u>föt</u> .	FOT
3. Ska vi gå och <u>bada</u> ?	BADA
4. Man kan göra figurer av <u>lera</u> .	LERÄ (e vs. ä)
5. Farmor <u>låser</u> alltid dörren.	LÅSER (å, e vs ä, ändelse)
6. I somras var vi på <u>stranden</u> .	STRANDEN (str, ändelse)
7. Väskan var <u>full</u> .	FULL (dubbel)
8. Man kan <u>vandra</u> i fjällen.	VANDRA (ndr)
9. <u>Tack</u> för hjälpen, sa mormor.	TACK (dubbel)
10. Man kan ha olika <u>hemspråk</u> .	HEMSPRÅK (spr, e vs ä, å)
11. Akta dig, kniven är <u>vass</u> !	VASS (dubbel)
12. Morfar <u>bjuder</u> ofta på fika.	BJUDER (bj, u vs y, ändelse)
13. På <u>väggen</u> hänger en tavla.	VÄGGEN (dubbel, ä vs e, ändelse)
14. Han kom på <u>fjärde</u> plats.	FJÄRDE (fj, ä vs e, supradental /rd/)
15. Jakob har <u>flyttat</u> utomlands.	FLYTTAT (dubbel, ändelse)

Diktamen 2 (DIK2)

I deltest **Diktamen 2** testas mer avancerad stavning med fler ljudstridigt stavade ord. Fler stavningsregler sätts på prov. Som underlag i din analys så har vi delat in orden i olika grupper – notera att ett och samma ord ibland kan ingå i flera olika grupper av svårigheter:

- Dubbeltecknade ord: 1, 4, 9, 11
- Tje-ljud: 3, 7, 11
- Sje-ljud: 2, 5, 9, 14, 12
- Ng-ljud: 4, 6, 8, 10, 13, 15
- Ändelser: 1, 3, 4, 6, 7, 8, 10, 12, 15
- Supradentaler: 7, 14

- *Prickar och ringar*: 1, 4, 7, 9, 10, 14
- *E eller Ä*: 9, 10, 15
- *O eller Å*: 1

DIK2 består av följande meningar och ord:

1. Sara har två <u>råttor</u> hemma.	RÅTTOR (dubbel, å vs o, ändelse)
2. Vid vägen står en stor <u>skylt</u> .	SKYLT (sje-ljud)
3. Pappa <u>tjatar</u> om att vi ska tvätta händerna.	TJATAR (tje-ljud, ändelse)
4. <u>Klänningen</u> var orange.	KLÄNNINGEN (dubbel, ng-ljud, ändelse)
5. Farmor har ofta <u>sja</u> på sig.	SJAL (sje-ljud)
6. <u>Hinken</u> är full med vatten.	HINKEN (ng-ljud, ändelse)
7. Mormor <u>körde</u> en blå Volvo.	KÖRDE (tje-ljud, supradental /rd/, änd)
8. Man gräddar bröd i <u>ugnen</u> .	UGNEN (ng-ljudet)
9. Love gillar att hoppa <u>fallskärm</u> .	FALLSKÄRM (dubbel, sje-ljud)
10. <u>Sängarna</u> var helt nya.	SÄNGARNA (ng-ljudet, ändelse)
11. <u>Nattkikare</u> används för att se på natten.	NATTKIKARE (dubbel, tje-ljud)
12. Leos mamma jobbar på <u>sjukhuset</u> .	SJUKHUSET (sje-ljud, ändelse)
13. "Lugna ner er!" ropade någon.	LUGNA (ng-ljudet)
14. En <u>sjöstjärna</u> har fem armar.	SJÖSTJÄRNA (sje-ljud, supradental /rn/)
15. Idag <u>regnar</u> det inte.	REGNAR (ng-ljud, ändelse)